

**ПАРАТЕКСТ ЯК ЗАСІБ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ МОЖЛИВИХ СВІТІВ
В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТОПРОСТОРИ
(на матеріалі роману Дж. Ффорде «The Eyre Affair»)**

У статті розглядаються особливості реалізації категорії можливих світів у паратексті. Визначаються основні функції паратексту та їх вплив на специфіку конструювання можливих світів. Надається умовна типологія можливих світів паратексту з огляду на їх функціонально-семантичні та дискурсивні параметри, наводяться приклади паратекстових елементів різних типів.

Ключові слова: паратекст, можливий світ, художній світ, текстопростір, вербалізація.

Разумович И.А. Паратекст как способ вербализации возможных миров в англоязычном художественном текстопространстве (на материале романа Дж. Форде «The Eyre Affair»). В статье рассматриваются особенности реализации категории возможных миров в паратексте. Определяются основные функции паратекста и их влияние на специфику конструирования возможных миров. Приводится условная типология возможных миров паратекста на основе их функционально-семантических и дискурсивных параметров, приводятся примеры паратекстуальных элементов разных типов.

Ключевые слова: паратекст, возможный мир, художественный мир, текстопространство, вербализация.

Razumovich I.A. Paratext as a means of verbalization of possible worlds in the English fictional text (based on the novel The Eyre Affair by J. Fforde). The article deals with the specifics of possible worlds representation in the paratextual elements. The main functions of paratext and their influence on the possible world construction are defined. Possible worlds of the paratext are classified according to their functional and semantic parameters, and the examples of paratextual elements are analyzed.

Key words: paratext, possible world, fictional world, textual space, verbalization.

Паратекст у філології визначається як текст, який графічно відрізняється від основного текстового корпусу. Багато дослідників (Ж. Дерріда, Ж. Женетт та ін.) зазначають, що поява паратекстових елементів зумовлена діалогічною природою художніх творів. Дані елементи в структурі тексту формують складне багатомірне утворення метонімічного типу, оскільки відносяться до тексту, як частина – до цілого [Олизько 2010]. Тобто, з одного боку, текст та паратекст можна вважати єдиним цілим, з іншого – вони є утвореннями різного ступеня складності (паратекст, як правило, займає нижчу ієрархічну позицію ніж текст).

Паратекст є одним із важливих засобів конструювання як можливого (художнього) світу усього літературного твору, так і ефективним способом моделювання можливих світів окремих персонажів або конкретних просторів художнього світу. Паратекст характеризується багатим світопороджуючим та функціональним потенціалом, реалізація якого залежить від відносин паратексту із основним текстовим корпусом та від дискурсивних параметрів, властивих даному тексту. Паратекст здатний задавати форму, зумовлювати специфіку лінгвістичної організації та стилістичної будови основного тексту. Паратекстуальні елементи, з одного боку, втілюють авторську інтенцію, а з іншого – формують пресупозицію читача та створюють прагматичні умови для цілісного розуміння тексту.

Отже, в якості об'єкту дослідження було обрано паратекст англomовного художнього текстопростору. Предметом дослідження є специфіка вербалізації можливих світів у даному паратексті. Матеріалом для даного дослідження слугував роман Дж. Ффорде «The Eyre Affair». Дослідження має на меті визначити основні особливості реалізації категорії можливих світів у художньому текстопросторі та роль паратексту у цьому процесі. Для досягнення мети було поставлено такі завдання: 1) навести дефініцію паратексту; 2) визначити його значення для актуалізації можливих світів у художньому текстопросторі; 3) описати механізм вербалізації можливих світів у паратексті.

Роман Дж. Ффорде «The Eyre Affair» належить до жанру фантастики з елементами псевдоальтернативної історії, що детермінує специфіку організації та структури його текстопростору: останній характеризується багаторівневістю, нелінійністю та наративною полімодальністю, що неодмінно призводить до актуалізації категорії можливих світів, яка

вербалізується на різних текстових рівнях та за рахунок різних лінгвістичних засобів. Серед цих засобів варто виокремити паратекст, оскільки саме на рівні паратекстових структур відбувається діалог між основним текстовим корпусом та колотекстовими утвореннями. Нерідко паратекстові елементи детермінують модальність основного тексту, оскільки у них реалізується його оцінка та критичне осмислення.

Ж. Женетт поділяє всі паратекстуальні елементи на дві великі категорії: перітекст і епітекст. Перітекстом Ж. Женетт вважає назву і підзаголовки твору, заголовки глав, передмову, примітки, додатки тощо – тобто усі ті елементи, що в певному розумінні можна знайти «усередині» тексту. Епітекст, на думку дослідника, більше співвідноситься із «зовнішніми» відносно до тексту елементами: інтерв'ю з автором, рекламні оголошення, рецензії критиків тощо [Женетт 1998, с. 284.]. Паратекст, таким чином, складається з перітексту й епітексту.

Переважає більшість паратекстових елементів, наявних у текстовпросторі роману «The Eyre Affair», являють собою авторський (автографічний) перітекст: це епіграфи, вступи, короткі передмови до конкретних глав або лаконічні додатки до попередніх глав.

Варто зауважити, що можливі світи, актуалізовані в паратекстах, є вторинними по відношенню до художнього світу, оскільки, використовуючи поняття рецентрування М. Л. Райан, у рамках даного текстовпростору його можна вважати світом умовно-реальним.

Більшість паратекстів у текстовпросторі роману «The Eyre Affair» є зразками дискурсів інших типів, оскільки містять цитати або уривки з (фікціональних) газет, телевізійних програм та інших засобів масової інформації, а також фікціональних літературних джерел тощо. Це дозволяє зробити припущення, що кожний із паратекстових елементів являє собою модель окремого можливого світу, концептуальна система якого різниться від концептуальної системи основного тексту. Як зазначає Ю. С. Степанов, дискурс існує «перш за все і головним чином у текстах, але таких текстах, яким властива особлива граматики, особливий лексикон, особливі правила слововживання і синтаксису, особлива семантика, тобто які утворюють особливий світ. У світі всякого дискурсу діють свої правила синонімічних замінів, свої правила істинності, свій етикет. Це — можливий (альтернативний) світ» [Степанов 1996, с.43]. Паратекст у текстовпросторі роману «The Eyre Affair» створює моделі можливих світів та картин світу, характерних для різних типів дискурсу:

1. Науковий дискурс. До цього типу належать паратексти, у яких описується фрагмент наукової картини художнього світу. Можливі світи, які актуалізуються у таких паратекстах, є онтологічно реалізованими (вони головним чином співпадають із реальним станом справ) та епістемічно досяжними, оскільки не суперечать законами дійсності та відображають факти, що є більш чи менш типовими для художнього світу. Наприклад:

Miltons were, on the whole, the most enthusiastic poet followers. A flick through the London telephone directory would yield about four thousand John Miltons, two thousand William Blakes, a thousand or so Samuel Coleridges, five hundred Percy Shelleys, the same of Wordsworth and Keats, and a handful of Drydens. Such mass name-changing could have problems in law enforcement. Following an incident in a pub where the assailant, victim, witness, landlord, arresting officer and judge had all been called Alfred Tennyson, a law had been passed compelling each namesake to carry a registration number tattooed behind the ear...

MILLON DE FLOSS — A Short History of the Special Operations Network.

Так, даний паратекстовий фрагмент покликає являти собою цитату з наукового джерела – довідника з історії, яка описує дійсний стан справ художнього світу на конкретний момент розгортання сюжету. Серед основних мовних засобів вербалізації онтологічно реалізованого світу можна виділити, насамперед, граматичну категорію часу дієслова (часте використання Past Perfect, що акцентує увагу на повній завершеності дії).

Графічне виокремлення паратексту від основного текстового корпусу, а також стилістичні особливості дозволяють диференціювати описувані можливі світи та виявити характер їхніх відносин: світ «наукового» паратексту формує частину світу основного тексту, оскільки надає «достеменну» інформацію про реальний стан справ, тоді як практично

весь основний текст підкоряється законам суб'єктивної логіки та модальності наратора та не може цілком достовірно описувати даний художній світ.

2. Публіцистичний дискурс. Паратекстові елементи даного типу являють собою свідчення певних фікціональних мас-медіа. У них формуються переважно аксіологічні модальні світи, оскільки більшість таких паратекстів надають оцінку подіям, описаним в основному тексті, висловлюють критичне ставлення до них. Наприклад:

Ironically, without the efficient and violent crushing of the simultaneous Pontypool, Cardiff and Newport risings in 1839, Wales might never have been a republic at all. Under pressure from landowners and a public outcry at the killing of 236 unarmed Welsh men and women, the Chartists managed to push the government to early reform of the parliamentary system... Trade links were good and devolution, coupled with an Anglo-Welsh nonaggression treaty, was passed the following year.

FROM ZEPHANIA JONES'S Wales — Birth of a Republic

Так, даний паратекстовий фрагмент являє собою витяг із фікціональної газети, у якому наводиться думка журналістів стосовно певних політичних подій, що мали місце у художнього світі. У наведеному уривку конструюється можливий світ, у якому описується контрфактична ситуація, яка суперечить «реальному» стану справ художнього світу: Уельс міг би не здобути незалежності і не бути оголошеним соціалістичною республікою. Головним вербалізатором можливого світу слугує модальне дієслово «might», яке має супозитивну семантику та об'єктивує можливість описуваної ситуації.

Даний можливий світ має різко окресленою аксіологічною модальністю, яка детермінує модальну будову основного тексту. Лінгвістичними маркерами можливого світу у даному випадку слугують мовні одиниці, що актуалізують негативну аксіологічну ознаку можливого світу. Основною з цих одиниць є лексема «ironically», яка, вжита в якості парентези, визначає оціночну модальність усього паратексту. Іншими маркерами аксіологічного світу виступають такі лексеми, як «violent», «efficient» тощо.

Багато паратекстів у текстовпросторі роману «The Eyre Affair» є стилізованими під уривки із щоденників або листів певних персонажів та вербалізують альтернативні точки зору на конкретну ситуацію або на дійсний стан справ в цілому. Наприклад:

Outside Styx's apartment was not the first time Rochester and I had met, nor would it be the last. We first encountered each other at Haworth House in Yorkshire when my mind was young and the barrier between reality and make-believe had not yet hardened into the shell that cocoons us in adult life. The barrier was soft, pliable and, for a moment, thanks to the kindness of a stranger and the power of a good storytelling voice, I made the short journey — and returned.

THURSDAY NEXT — A Life in SpecOps

У наведеному паратекстовому фрагменті по-перше, надається характеристика певної ситуації з іншої точки зору: наратор контрастує своє минуле та теперішнє ставлення до конкретної події. В якості лінгвістичних маркерів альтернативної перцепції ситуації виступають лексеми «young» та «adult», що утворюють бінарну опозицію точок зору. Також у цьому паратексті конструюється інший можливий світ, маркером якого слугує лексема «would». Цей світ є заснованим на епістемічній модальності: наратор впевнений у можливості реалізації певної ситуації у майбутньому.

Детермінантною рисою паратексту Дж. Ффорде, яка визначає специфіку вербалізованого можливого світу, є його функціональне навантаження. Так, першочерговою функцією «наукового» паратексту у романі «The Eyre Affair» є експансія художнього світу роману. Оскільки основний текстовий корпус лімітується суб'єктивною модальністю наратора, у ньому не може бути повно представлена модель світу, що конструюється автром у романі. Паратекстові включення дозволяють розширити онтологію художнього світу та описати ті його параметри, які вимушено залишаються поза межами основного тексту.

«Публіцистичні» паратексти покликані, головним чином, надавати оцінку та задавати аксіологічні параметри тексту, а також створювати контраст між реальним та можливим станом справ за рахунок конструювання моделей контрфактичних ситуацій.

«Персональні» паратексти конструюють можливі світи, що є альтернативою «реальному» стану справ або конкретній ситуації. Такі можливі світи є тісно пов'язаними із авторською та персонажною точкою зору, оскільки описують альтернативні ситуації, які вбачаються можливими саме з позицій того чи іншого персонажа.

В якості висновку потрібно зазначити, що межі тексту і паратексту у текстовому просторі роману «The Euge Affair» інколи є досить розмитими. Хоча такі паратексти, як епіграфи або вступи графічно чітко відокремлюються від основного тексту та є відносно комунікативно завершеними, усі паратекстові елементи є системно та семантично надзвичайно тісно пов'язаними із основним текстом. Взаємодія тексту і паратексту дозволяє створити модель цілісної картини художнього світу, описати його онтологічні та епістемічні параметри. Оскільки категорія можливих світів є невід'ємною частиною художнього тексту, аналіз паратексту як засобу їх вербалізації може бути ключом до розуміння особливостей лінгвопоетики тексту та його концептуальної структури.

Література

Бабушкин А. П. «Возможные миры» в семантическом пространстве языка Текст. / А. П. Бабушкин // Воронеж : ВГУ, 2001. - 86 с. Женетт Ж. Введение в архитекткст // Женетт Жерар. Работы по поэтике. Фигуры: В 2 т. М., 1998. Т. 2. С. 282–340. Олизько Н. С. Паратекст Виктора Пелевина. – Электронный ресурс. [Режим доступа]: <http://cyberleninka.ru/article/n/paratekst-viktora-pelevina>. Степанов Ю. С. Альтернативный мир, Дискурс, Факт и принцип Причинности / Ю.С. Степанов // Язык и наука конца 20 века. – М. : РАН, 1996. – С. 35–73. Ryan M. L. The Modal Structure of Narrative Universes. Poetics Today, 1985. – pp. 717-755.

УДК 811.111'81'42

РОМАНЧУК С.

(Київський національний лінгвістичний університет)

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДИСКУРС СКАРГИ В АНГЛОМОВНОМУ СОЦІУМІ

У статті подається загальна характеристика англomовного інституційного дискурсу скарги в англomовному соціумі, розглядається комунікативна ситуація «скарга» та її основні компоненти, досліджуються жанрові характеристики інституційного дискурсу скарги та його стратегічно-прагматичний комплекс.

Ключові слова: інституційний дискурс скарги, мовленнєвий акт, адресант, адресат, перлокутивний ефект.

Романчук С. Институциональный дискурс жалобы в англоязычном социуме. В статье представлена общая характеристика англоязычного институционального дискурса жалобы в англоязычном социуме, рассматривается коммуникативная ситуация «жалоба» и ее основные компоненты, анализируются жанровые особенности институционального дискурса жалобы и его стратегично-прагматический комплекс.

Ключевые слова: институциональный дискурс жалобы, речевой акт, адресант, адресат, перлокутивный эффект.

Romanchuk S. Institutional discourse of complaint in the English society. This paper deals with the general characteristics of the English institutional discourse of complaint in the English society, describes a communicational situation of complaint and its main components, analyses genre peculiarities of the institutional discourse of complaint as well as its strategic-pragmatic complex.

Key Words: institutional discourse of complaint, speech act, addresser, addressee, perlocutionary effect.

Майже кожному з нас хоч раз в житті доводилося стикатися з такими обставинами, що крім того, як написати скаргу або подати позов, інших варіантів, здається, не існує. Але перш ніж писати скаргу потрібно проаналізувати та оцінити ситуацію, що склалася, зрозуміти, хто винен і як досягти бажаного перлокутивного ефекту. Приводів для скарг та позовів може бути дуже багато, але в будь-якому випадку, якими б вагомими не були наші докази, щоб отримати швидко, чітку, компетентну відповідь та вирішення нашої проблеми – потрібно скаржитися «правильно», а для цього потрібно зрозуміти, що таке скарга, яка її мотивація, складові компоненти, засоби вираження та стратегічно-тактичний комплекс. Прагматична необхідність володіння принципами укладання скарг, вивчення принципів структурної організації тексту англomовної скарги, відсутність предметних досліджень інституційного дискурсу скарги зумовлюють **актуальність** нашого дослідження.